

2.1 Kodėl atsirado mitai? Mitų tipai

Mitas – lotyniškai *mythus*, graikiškai *mythos* – reiškia šneką, žodį, pašnekesio temą, mintis.

Mitas gimė siekiant paaiškinti nesuvokiamus dalykus. Nors žmonės gyveno dideliu atstumu ir kiekvienas žemynas kūrė savo mitus, mitai yra nepaaiškinamai panašūs, o ypač pasakojimai apie sutvėrimą. Mitų tyrinėtojai kelia įvairias hipotezes, aiškindami, kodėl taip yra. Vieniems mitų vienodumas yra pagrindinis dalykas, tyrinėjant mitologiją, kiti – visiškai neigia bendrą kilmės šaltinį ir mano, kad kai kurie atitikimai atsirado dėl panašių gyvenimo sąlygų.

Mitologija svarbi kiekvienos tautos kultūrai. Dažnai ji tapdavo religijos pagrindu, moralinių ir vertybinių nuostatų sergėtoja. Habil. dr. Nijolė Laurinkienė sako: „Mitologija yra mūsų dvasinės kultūros dalis, parodanti mūsų savitumą. Kaip mes graikų ir romėnų neįsivaizduojame be jų mitų, lygiai taip ir baltus mes giliau pažįstame per mūsų mitologiją. Tad mitai ir folkloras padeda giliau suvokti mūsų baltiškąją prigimtį – kas mes esame. O tai yra būtina, siekiant sąmoningos, pamatinėmis dvasinėmis vertybėmis paremtos būties.“

Beatričė Rastenytė „Mitas ar tautosaka“

Mokslininkai išskiria tris pagrindines mitų kilmės teorijas:

Poligenezės teorijos atstovai mano, kad įvairiausių panašumų nulemtas mitų atsiradimas skirtingu laiku ir skirtingose vietose buvo **spontaniškas**.

Difuzijos teorijos šalininkai teigia, kad tradicijos ir mitai keliauja, persikelia iš savo įprastinės istorinės ir geografinės apsupty.

Monogenezės teorija mėgina visiškai skirtingų bendruomenių mitus kildinti iš bendro pradinio šaltinio – kalbos – visuomenės sanklodos ir kultūros prasmės.

Algirdas Julius Greimas „Mitologija šiandien“

Kiekviena tauta turi savo mitus. Jie padėdavo mokyti ir auklėti klausytojus, dažniausiai vaikus. Mitai fiksuoja mąstymo būdus, kurių dėka žmonių grupė suvokia ir atpažįsta save, kaupia žinias bei brandina pasitikėjimą savimi.

Mitas neatskiriamas nuo tautosakos. Apie lietuvių mitologiją kalbėti sudėtinga, mat tautosakoje galima rasti tik mitų nuotrupų, fragmentų. Daugiausia jų – sakmėse, ypač mitologinėse, kurios pasakoja apie mitines būtybes – Dievą, Perkūną, Velnį, aitvarus, kaukus, laumes ar laimes, ir t. t. Tad dažniausiai, kai kalbama apie lietuviškus mitus, vartojamas žodis „sakmė“.

Sakmės dažniausiai pasakoja apie žmogaus susitikimą su neįprastomis būtybėmis, kurios turi antgamtinių sugebėjimų. Priešingai nei pasakos, sakmės pasakotos lyg tikri įvykiai. Sakmėms tikroviškumo suteikia tai, jog pasakojimo siužete tiksliai nusakoma vieta, konkretus įvykis ir žmogus, su kuriuo visa tai atsitiko.

2.1 Kodėl atsirado mitai? Mitų tipai

Kokie gi būna mitų tipai?

Paprastai viskas prasideda nuo pasaulio kūrimo mitų ar sakmių: „Iš pradžių buvo vien amžinas, beribis, tamsus Chaosas – gyvybės šaltinis. Viskas, iš ko atsirado pasaulis ir nemirtingi dievai. Iš Chaoso atsirado ir deivė Žemė – Gaja.“

Istorijos apie pasaulio sutvėrimą yra labai panašios daugybėje kultūrų. Vėliau seka mitai apie tai, kas yra žmogus, kokia jo paskirtis žemėje.

Taigi mitus galime suskirstyti į du pagrindinius tipus.

Kilmės mitai tiesiogiai susiję su dokumentuose patvirtintais istoriniais įvykiais. Tokie pasakojimai paaiškina įvairius senosios visuomenės ir valstybės gyvenimui svarbius dalykus. Vienas žinomiausių kilmės mitų yra Gedimino sapnas.

Politiniai mitai visada yra tam tikra realybės (politinės realybės) deformacija. Joje mes galime sukurti tvarkos ar aiškumo konstrukcijas, kurios nukelia mus į kitą būtį, atspindėdamos ne tiek politines realijas ar situacijas, kiek mūsų negebėjimą gyventi realybėje. Politiniuose mituose svarbios tampa detalės, faktai, sąsajos, vardai bei simboliai, vertinimai bei emocijos.

Sakmės, mitai būdavo prisimenami susidarius tinkamai situacijai, norint patvirtinti žmonių patirtį ar ką nors paaiškinti. Eina laikas, vieni pasakojimai užsimiršta, o kiti keliauja iš lūpų į lūpas ir nepraranda savo pamokomosios vertės.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl atsirado mitai?
2. Kaip mokslininkai aiškina mitų panašumus?
3. Ką, pasak habil. dr. Nijolės Laurinkienės, padeda suvokti mitai?
4. Apie ką dauguma mitų, sakmių?
5. Kokias pagrindines mitų kilmės teorijas išskiria Algirdas Julius Greimas?
6. Kuo sakmė skiriasi nuo pasakos?
7. Savais žodžiais paaiškinkite, kuo kilmės mitai skiriasi nuo politinių mitų.

Atsiverskite „Lietuvių kalbos žodyną“ ir raskite šių žodžių reikšmes:

- **deformacija**
- **spontaniškas**
- **sankloda**

